

CAMPINHA-BACOTE KÜLTÜREL YETERLİLİK SÜRECİ MODELİ VE HEMŞİRELİK ARAŞTIRMALARINDAKİ KULLANIMI*

Emine UZUNTARLA GÜNEY** , Tülay KUZLU AYYILDIZ*** , Müge SEVAL****

Özet

Dünyanın göçmen sayısındaki artış Türkiye'yi de etkilemiş, savaş ve göçün de etkisiyle kültürel çeşitliliği artırmıştır. Artan bu kültürel çeşitlilik sağlık bakımı erişimi ve sunumunda eşitsizliklere neden olmakta ve hemşirelerin kültürel olarak uygun ve yeterli bakım vermesini zorunlu kılmaktadır. Hemşirelerin hastalara uygun kültürel yaklaşım geliştirme, kültürel yeterli olma ve bakım sağlamada rehber olan bazı kültürel modeller bulunmaktadır. Bu derleme çalışmasında hemşirelere rehberlik eden bir kültürel model odaklanmayı ve modelin hemşirelik araştırmalarında nasıl kullanıldığına dair bilgi sunarak hemşirelerin klinikte ve araştırmalardaki model kullanımını artırmak hedeflenmektedir. Çalışmada kültürel yeterli olma sürecini tanımlayan Campinha-Bacote Kültürel Yeterlilik Süreci Modeli ele alınmıştır. Model, kültürel tevazu üzerine kurulan, kültürel farkındalık, kültürel bilgi, kültürel beceri, kültürel karşılaşmalar ve kültürel istek olarak beş ayrı yapıdan oluşmaktadır. Hemşirelik araştırmalarında kesitsel-tanımlayıcı, nitel, deneysel ve karma tür olarak kültürel yeterliliği belirleme, kültürel yeterliliğe dair çeşitli eğitim materyallerinin etkinliğini değerlendirme ve açık uçlu soru hazırlamada ayrıca belirli bir konuya özgü kültürel yeterliliğin analizinde veya nasıl geliştirilebileceğine dair yapılacak kapsam incelemelerinin yürütülmesinde Campinha-Bacote Modeli rahatlıkla kullanılabilir. Hemşirelerin kültürel yeterliliklerinin geliştirilmesi ve araştırmalarda kültürel modellerin kullanılmasında Campinha-Bacote modeli oldukça uygundur. Hemşirelerin yeterli, kaliteli ve etkin klinik bakım vermesi ve akademik araştırmaların bilimsel kalitesini artırması açısından bu ve diğer kültürel modellerin kullanımına dair çeşitli eğitimler düzenlenebilir.

Anahtar Kelimeler: Campinha-Bacote, Kültürel Yeterlilik Süreci Modeli, Kültürel Hemşirelik, Araştırma, Model Kullanımı

CAMPINHA-BACOTE CULTURAL COMPETENCE PROCESS MODEL AND ITS UTILIZATION IN NURSING RESEARCH

Abstract

The increase in the number of immigrants worldwide has also affected Turkey, increasing cultural diversity due to the impact of war and migration. This growing cultural diversity leads to inequalities in healthcare access and delivery, necessitating nurses to provide culturally appropriate and competent care. There are several cultural models that guide nurses in developing appropriate cultural approaches, cultural competence, and care provision. This review aims to focus on a cultural model guiding nurses, providing information on how it is used in nursing research to enhance the utilization of models in both clinical and research settings. The Campinha-Bacote Cultural Competence Process Model, defining the process of cultural competence, is discussed in the study. The model consists of five structures based on cultural humility: cultural awareness, cultural knowledge, cultural skills, cultural encounters, and cultural desire. The model can comfortably be used in nursing research, including cross-sectional-descriptive, qualitative, experimental, and mixed-method studies, to

* Bu çalışma, 16-19 Kasım 2023 tarihlerinde Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi'nde düzenlenen I. Uluslararası Karaelmas Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü olarak sunulan bildiri metninin genişletilmiş halidir.

** Uzm. Hem., Doktora Öğrencisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, amine.uzuntarla@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6167-0409

*** Prof. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, tayyildiz67@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-8924-5957

**** Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, sevalmuge@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1917-285X

determine cultural competence, evaluate the effectiveness of various educational materials on cultural competence, and prepare open-ended questions. Additionally, it can be applied to the analysis of specific cultural competencies for a given topic or in conducting comprehensive reviews on how to enhance cultural competence. The Campinha-Bacote model is highly suitable for developing nurses' cultural competencies and for using cultural models in research. Various training programs can be organized to use this and other cultural models to improve the quality and effectiveness of nurses' clinical care and enhance the scientific quality of academic research.

Keywords: *Campinha-Bacote, Cultural Competence Process Model, Cultural Nursing, Research, Model Utilization*

Extended Summary

The global transformation into a multicultural structure has also influenced Turkey, and with the impact of war and migration, Turkey has become a multicultural country. In multicultural societies, individuals with diverse cultural characteristics and needs directly or indirectly impact healthcare systems, leading to inequalities in access to and delivery of healthcare. This necessitates the provision of culturally appropriate and adequate care. The essential role of nurses is emphasized in preserving and enhancing the health of individuals from different cultures. Nurses are obligated to provide culturally competent care without discrimination to individuals with different cultural characteristics and needs in multicultural societies, thereby serving as a bridge to overcome barriers to health access. Nurses' ability to provide culturally appropriate and quality care is dependent on their continuous professional development and cultural competence. The increased cultural competence of healthcare professionals contributes to reducing health inequalities, enhancing the quality of health service delivery to individuals from different cultures, and providing better care and recovery.

There are several cultural models that guide nurses in developing appropriate cultural approaches, cultural competence, and care provision. One of these is the Cultural Competence Process Model developed by Josepha Campinha-Bacote. According to this model, cultural competence is an ongoing process in which health professionals continuously strive to gain the ability to provide culturally appropriate and effective care to individuals, families, or communities. The model consists of five components built on cultural humility: cultural awareness, cultural knowledge, cultural skills, cultural encounters, and cultural desire. According to this model, when the subdimensions of cultural awareness, knowledge, skills, encounters, and desire are activated, they mutually influence and strengthen cultural competence. The model suggests that the synergistic relationship between cultural humility and cultural competence creates an impact greater than the sum of the individual effects of the cultural competence subdimensions.

In nursing research, an assessment of cultural competence was conducted using a scale developed based on the Campinha-Bacote model, employing descriptive, experimental, and mixed-method designs. The Campinha-Bacote model has been employed as the foundation for generating open-ended questions in the qualitative section of nursing research utilizing either qualitative or mixed methods. Additionally, the Campinha-Bacote model has been utilized in nursing research for conducting literature reviews on various topics.

In nursing research, the Campinha-Bacote Cultural Competence Process Model has been employed to assess the cultural competence of student and educator nurses who work based on this model. It can also be easily utilized for evaluating the effectiveness of various educational materials related to cultural competence and preparing open-ended questions for comments on these materials/educational programs. Additionally, it can be applied to conducting literature reviews on specific topics related to cultural competence or analyzing how it can be further developed. The Campinha-Bacote model is highly suitable for enhancing nurses' cultural competencies and utilizing cultural models in research. To enhance nurses' ability to provide sufficient, high-quality, and effective clinical care as well as to improve the scientific quality of academic research, various training programs can be organized using this model and other cultural models.

Giriş

Dünyadaki göçmen sayısının son 50 yılda hızla arttığı, 2020'de dünya nüfusunun %3,6'sına, yani yaklaşık 281 milyona ulaştığı bilinmektedir¹. Dünyanın çok kültürlü bir yapıya dönüşmesi Türkiye'yi de etkilemiş, savaş ve göçün de etkisiyle Türkiye'deki kültürel çeşitliliği artırmıştır^{2,3}. Türkiye'de 2011'de Suriye'den gelen kitlesel göç ile başlayan ve günümüze kadar artarak devam eden göçlerle yaklaşık 3,5 milyon Suriyeli bulunmaktadır⁴. Ayrıca Türkiye başta Suriye, Afganistan, Türkmenistan, Irak, İran olmak üzere sayısı 18'i aşan birçok ırktan düzensiz göç almakta ve Rusya Federasyonu, Ukrayna gibi ülkeler de dahil olmak üzere bir milyon 292 bin yabancı ikametgahı bulunmaktadır^{5,6,7}. Bu durum Türkiye'nin artık çok kültürlü bir ülke olduğunu göstermektedir⁸.

Çok kültürlü toplumlarda; bireylerin farklı kültürel özelliklere ve ihtiyaçlara sahip olması, sağlık hizmeti sistemlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkile-

mektedir^{9,10,11}. Kültürel çeşitlilik sağlık bakımı erişimi ve sunumunda eşitsizliklere neden olmakta ve kültüre uygun ve yeterli bakımın verilmesini gerektirmektedir¹². Sağlık hizmetleri ortamlarında göçmenler, sağlık profesyoneli olarak en sık hemşirelerle karşılaşmakta¹³; hemşireler de her gün farklı kültürlere sahip hastalarla karşılaşarak bakım hizmeti sağlamaktadır^{14,15}. Farklı kültürlerdeki bireylerin sağlıklarının korunması ve geliştirilmesinde temel rolün hemşireler üzerinde olduğu vurgulanmaktadır¹⁶. Hemşireler, çok kültürlü toplumlarda farklı kültürel özellikleri ve ihtiyaçları olan bireylere ayırım yapmaksızın kültüre uygun bakım verme ve bu sayede sağlığa erişim engellerini aşmada köprü olmakla yükümlüdür^{17,18}. Hemşirelerin kültürel olarak uygun ve kaliteli bakım verebilmeleri de mesleki açıdan sürekli gelişimlerine ve kültürel yeterliliklerine bağlıdır^{19,20}. Hemşirelikte kültürel yeterlilik, kültürel farkındalığı ve duyarlılığı kapsar aynı zamanda bireylerin kültürel yönlerini kavrayabilme ve bu yönleri bakımına entegre etme becerilerini içerir²¹. Hemşirelerin kültürel olarak uygun ve yeterli ba-

- 1 International Organization for Migration (IOM), "International Migration Report 2022" (Erişim 22 Haziran 2023)
- 2 Ali Artam Ayyıldız & Kasım Karataş, "Bugünün Türkiye'sinde Göç Gerçeği: Küresel Hareketliliğin Neresindeyiz?". *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13/2 (2021)
- 3 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), "Uluslararası Göç İstatistikleri 2020" (Erişim 19 Haziran 2023)
- 4 Mülteciler Derneği, "Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Haziran 2023" (Erişim 22 Haziran 2023)
- 5 Yılmaz Ceylan, "Türkiye'de Çokkültürlülük Örneği Olarak Suriyeliler", *Turkish Studies-Social Sciences*, 16/1 (2021)
- 6 Göç İdaresi Başkanlığı, "Türkiye Düzensiz Göç İstatistikleri" (Erişim 22 Haziran 2023)
- 7 Göç İdaresi Başkanlığı "Türkiye Yabancı İkamet İzinleri" (Erişim 22 Haziran 2023)
- 8 Yılmaz Ceylan, "Türkiye'de Çokkültürlülük"
- 9 Ayşe Çal, Figen Çavuşoğlu & İlknur Aydın Avcı, "Hemşirelerin Göçmen Bireylere Bakım Verirken Yaşadıkları Sorunlar ve Çözümüne Yönelik Öneriler". *E-Journal of Dokuz Eylül University Nursing Faculty*, 15/2 (2022)
- 10 Ruth W Gallagher & Joshua R Polanin, "A Meta-Analysis of Educational Interventions Designed to Enhance Cultural Competence in Professional Nurses and Nursing Students", *In Nurse Education Today* 35/2 (2015)
- 11 Ashlee Oikarainen, Kristina Mikkonen, Amanda Kenny, vd., "Educational interventions designed to develop nurses' cultural competence: A systematic review", *International Journal of Nursing Studies* 98 (2019)
- 12 Marilyn K Douglas, Marlene Rosenkoetter, Dula F Pacquiao, vd., "Guidelines for Implementing Culturally Competent Nursing Care", *Journal of Transcultural Nursing: Official Journal of the Transcultural Nursing Society*, 25/2 (2014)
- 13 Zehra Cenkcı & Evşen Nazık, "Sığınmacı ve Mülteci Kadınların Yaşadığı Sorunlar ve Sunulan Sağlık Hizmetleri". *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 21/4 (2018)
- 14 Ayşe Çal, Figen Çavuşoğlu & İlknur Aydın Avcı, "Hemşirelerin Göçmen Bireylere Bakım Verirken"
- 15 Didem Kaya, Şenay Aras Doğan & Zehra Gölbaşı, "Hemşirelerin Kültürlerarası Bakım Verme Konusundaki Görüş ve Deneyimlerinin İncelenmesi", *Yobü Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2/3 (2021)
- 16 Ayşe Çiçek Korkmaz, "Refugee and Asylum Seekers' Health Problems: The Nursing Approach", *Middle East Journal of Refugee Studies* 1/2 (2016)
- 17 Nihal Aloğlu, Mustafa Taşlıyan, Bengü Hırlak & Meltem Kalaycı, "Hemşirelerin Sığınmacılara/Göçmenlere ve Türklere Verdiği Sağlık Hizmeti Algıları ve Yaşanan Sorunlar: Kahramanmaraş'ta Bir Alan Çalışması", *Social Sciences Studies Journal*, 3/9 (2017)
- 18 Vasfiye Bayram Değer, *Transcultural Nursing*, *InTech* (2018)
- 19 Ashlee Oikarainen, Kristina Mikkonen, Amanda Kenny, vd., "Educational interventions designed"
- 20 Liyan Yu, Xiaoxing Feng, Lili Jin, Shuli Wang, Hongyang Liu & Ling Song, "Assessment of Cultural Competence Among Nurses: The Need Of Hour" *Alternative Therapies in Health and Medicine*, 27/1 (2021)
- 21 Najmeh Sharifi, Mohsen Adib-Hajbagheri & Maryam Najafi, "Cultural Competence in Nursing: A Concept Analysis", *International Journal of Nursing Studies*, 99/103386 (2019)

kım vermesi, kaliteli bakımın bir göstergesi olmakla birlikte ahlaki ve yasal sorumluluğudur²².

Sağlık profesyonellerinin kültürel yeterliliklerinin artması; sağlıkta eşitsizliği azaltmakta, farklı kültürdeki bireylere sağlık hizmetlerinin sunumunda kaliteyi artırmakta ya da daha iyi bir hizmet, bakım ve iyileşme sağlamaktadır^{23,24,25,26}. Ayrıca sağlık hizmeti alana gerçek ihtiyaçlarının dikkate alındığını hissettirerek güven duygusuna ve memnuniyete yol açmakta; sağlık hizmeti sunan kişiye ise bilgi, beceri, özgüven sağlamaktadır^{27,28,29}. Kültürel yeterliliğin göz ardı edilmesi ise kültürel çatışmalara, uyumsuz davranışlara, kültürel strese ve dayatmalara yol açabilmekte³⁰, bireyin sağlığını olumsuz şekilde etkilemekte veya bireye zarar verebilmekte, hemşirelik bakım kalitesini düşürmekte ve hemşirenin iş stresi ile tükenmişliğini artırabilmektedir^{31,32,33}. Hemşirelerin Campinha-Bacote modeli gibi yapılar ile kültürel yeterliliklerini artırmak için kültürel bilgilerinin, değerlerini ve inançlarını nasıl keşfedecekleri ve nasıl uygulayacakları hakkında eğitilmeleri gerekir³⁴.

1. Campinha-Bacote Kültürel Yeterlilik Süreci Modeli

Hemşirelerin hastalara uygun kültürel yaklaşım geliştirme, kültürel olarak yeterli olma ve bakım sağlamada rehber olarak kullanabileceği kültürel modeller bulunmaktadır³⁵. Bunlardan biri Josepha Campinha-Bacote tarafından 1991’de geliştirilen, dört kere güncellenen, son halini 2018 yılında alan Kültürel Yeterlilik Süreci Modeli’dir³⁶. Modele göre kültürel yeterlilik, sağlık profesyonellerinin birey, aile ya da topluma kültürel olarak uygun ve etkili bakım verme yeteneğini kazanmak için devamlı olarak çaba gösterdiği bir süreçtir. Kültürel yeterlilik belirli faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan bir sonuç değil, zaman içerisinde kültürel yeterlilik kazanımı elde edilebilen dinamik bir süreçtir³⁷. Süreç içerisinde kültürel yeterliliğin artabileceği gibi azalabilmesi de söz konusudur³⁸.

Model 1991’de ilk oluşturulduğunda kültürel yeterlilik sürecini tanımlayan “kültürel farkındalık”, “kültürel bilgi”, “kültürel beceri” ve “kültürel karşı-

- 22 Zuhul Bahar, Nihal G Aydoğdu & Kübra Pınar Gürkan, “Sağlık Davranışları Üzerinde Kültürün Etkisi”, *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Hemşireliği-Özel Konular*, 5/3 (2019)
- 23 Dawn Lehman, Paula Fenza & Linda Hollinger-Smith, “Diversity And Cultural Competency in Health Care Settings” (Erişim 12 Aralık 2023)
- 24 Joseph R Betancourt, James Corbett & Matthew R Bondaryk, “Addressing Disparities and Achieving Equity: Cultural Competence, Ethics, and Health-Care Transformation”, *Chest Journal*, 145/1 (2014)
- 25 Crystal Jongen, Janya McCalman & Roxanne Bainbridge, “Health Workforce Cultural Competency Interventions: A Systematic Scoping Review”, *BMC Health Services Research*, 18/1 (2018)
- 26 Mandy Truong, Yin Paradies & Naomi Priest, “Interventions to Improve Cultural Competency in Healthcare: A Systematic Review of Reviews”, *BMC Health Services Research*, 14 (2014)
- 27 Dawn Lehman, Paula Fenza & Linda Hollinger-Smith, “Diversity And Cultural Competency”
- 28 Domenico Giacco, Aleksandra Matanov & Stefan Priebe, “Providing Mental Healthcare to Immigrants: Current Challenges and New Strategies”, *Current Opinion in Psychiatry*, 27/4 (2014)
- 29 Gülbü Tanrıverdi, “Hemşirelerde Kültürel Yeterliliği Geliştirmeye Yönelik Yaklaşım ve Öneriler”, *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 25/3 (2017)
- 30 Madeleine M Leininger, “Culture Care Diversity and Universality: A Theory of Nursing”, *National League for Nursing Press*, 1991
- 31 So-Yun Choi & Kyung-Sook Kim, “The Effects of Cultural Competence on Nurses’ Burnout”, *Advanced Science and Technology Letters*, 47 (2014)
- 32 Somayeh Khezerloo & Jamileh Mokhtari, “Cultural Competency in Nursing Education: A Review Article”, *Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine*, 8/6 (2016)
- 33 Ayşe Çiçek Korkmaz, “Refugee and Asylum Seekers’ Health Problems”
- 34 Pamela Kohlbry & Joann Daugherty, “International Service-Learning: An Opportunity to Engage in Cultural Competence”, *Journal of Professional Nursing*, 31/3 (2015)
- 35 Mükerrrem Başlı, Mine Bekar & İrem Civelek, “Kültürlerarası Hemşirelikte Kullanılan Modeller ve Kültürel Yeterlilik Süreci Modeli’ni Anlamak”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2018)
- 36 Transcultural CARE Associate (TCA), “The Process Of Cultural Competence İn The Delivery Of Healthcare Services” (Erişim 11 Mart 2023)
- 37 Josepha Campinha-Bacote, “The Process of Cultural Competence in The Delivery of Healthcare Services: A Model of Care”, *Journal of Transcultural Nursing*, 13/3 (2002)
- 38 Tomar Mula, Pazit Azuri & Steven L Baumann, “Nursing Cultural Competence in Israel: Does Practice Make It Better?”, *Nursing Science Quarterly*, 36/1 (2023)

Şekil 1: Campinha-Bacote Kültürel Yeterlilik Süreci Modeli

laşmalar” olarak dört alt boyut içermekteydi. Fakat Campinha-Bacote 1998’de bu boyutların kültürel yeterlilik sürecini tanımlamada sınırlı kaldığına karar vererek kültürel yeterlilik sürecini tetiklediğini düşündüğü “kültürel istek” alt boyutunu eklemiştir³⁹. Modele göre, kültürel farkındalık, kültürel bilgi, kültürel beceri, kültürel karşılaşmalar ve kültürel istek alt boyutları aktifleştğinde birbirini etkileyerek kültürel yeterliliği güçlendirmektedir. Bacote, 2010’dan itibaren yaptığı kanıt dayalı araştırmalarında kültürel yeterlilik sürecinin ana merkezinde “kültürel karşılaşma”nın yer aldığını keşfetmiş ve kültürel yeterlilik sürecinin kültürel karşılaşmayla başladığı veya bittiğini ifade etmiştir. 2018 yılındaki son güncellemede ise bu beş kültürel yapının altına; kendini yansıtma ve özeleştiriyi odaklanan dinamik ve yaşam boyu bir süreç anlamına gelen kültürel tevazu terimi eklenmiştir (Şekil 1). Modelde, kültürel tevazu ve kültürel yeterliliğin sinerjik bir ilişkiye girmesinin kültürel yeterlili-

ğin alt boyutlarının ayrı ayrı etkilerinin toplamından daha büyük etki yarattığı belirtilmektedir^{40,41}.

Kültürel farkındalık; bireyin diğer kültürlere karşı kendi önyargılarını incelemesi, kendi kültürel ve profesyonel geçmişini keşfetmesi ve öz değerlendirme yapması sürecidir ve sağlık hizmeti sunumundaki ırkçılık gibi durumların farkında olmayı kapsar⁴². “Diğer kültürlere yönelik önyargılarımın yanında ırkçılık ve diğer öğretilere dair duygularımın farkında mıyım?” sorusunun yanıtını arar⁴³. Sağlık profesyonellerinin kendi kültürel ve mesleki inançlarını, değerlerini ve davranış kalıplarını farkında olmadan hastalara dayatma riski bulunmaktadır. Bu olasılık kültürel farkındalıkla azaltılabilmektedir⁴⁴. Kültürel farkındalık, sağlık profesyonelinin kendi kültürel geçmişini bilinçli olarak kabul etmelerine ve kendi kültüründen başka kültürlere karşı önyargılardan kaçınmasına yardımcı olur⁴⁵.

Kültürel bilgi; sağlık profesyonellerinin çeşitli kültürel gruplar hakkında bilgi edinmeye odaklanarak sağlam bir eğitim bir temeli aradığı ve elde ettiği bir süreçtir. Bu bilgiyi elde ederken sağlık profesyonelleri, bireylerin sağlıkla ilgili inançları, kültürel değerleri, kültüre özgü hastalık insidansı, prevalansı ve tedavinin etkinliğine odaklanır⁴⁶. “Farklı kültürler ve etnik grupların yanında biyokültürel ekoloji alanında bir dünya görüşü hakkında bilgim var mı?” sorusunun yanıtını arar⁴⁷. Hastaların dünya görüşü, hastalığını nasıl algıladığını ve bu algının düşünce ve davranışlarını nasıl etkilediğini anlamaya yardımcı olur⁴⁸. Kültürel bilgi, sağlık profesyonellerinin hastaların hastalık ve sağlığa yönelik tutumlarıyla ilişkili olan kültürel ve etnik özelliklerindeki farklılıkları anlamaya odaklandıkları bir süreçtir⁴⁹. Her ne kadar bireylerin kültürel

39 Josepha Campinha-Bacote, “The Process of Cultural Competence”

40 Josepha Campinha-Bacote, “Cultural Competemility: A Paradigm Shift in the Cultural Competence versus Cultural Humility Debate” – Part I. *OJIN: The Online Journal of Issues in Nursing*, (2018)

41 Transcultural CARE Associate (TCA), “The Process Of Cultural Competence”

42 Josepha Campinha-Bacote, “The Process of Cultural Competence”

43 Transcultural CARE Associate (TCA), “The Process Of Cultural Competence”

44 Tracey L Abitz, “Cultural Congruence and Infusion Nursing Practice”, *Journal Of Infusion Nursing: The Official Publication Of The Infusion Nurses Society*, 39/2 (2016)

45 Josepha Campinha-Bacote, “Delivering Patient-Centered Care in The Midst of a Cultural Conflict: The Role of Cultural Competence”, *Online J Issues Nurs*, 16/2 (2011)

46 Josepha Campinha-Bacote, “The Process of Cultural Competence”

47 Transcultural CARE Associate (TCA), “The Process Of Cultural Competence”

48 Josepha Campinha-Bacote, “Cultural Competemility: A Paradigm Shift”

49 Campinha-Bacote J. “Delivering Patient-Centered Care”

düşünce, algı ve davranışları bulunsa da her birey özeldir ve kendine özgü düşünce, algı ve davranışlara sahiptir. Aynı kültüre sahip bireylerin aynı düşünceye, algıya ve davranışa sahip olduğunu varsaymak bireyleri kalıplaştırmak demektir ve bunun yerine her bireyin eşsiz olduğu, her hastaya bireysel olarak yaklaşmak gerektiği unutulmamalıdır⁵⁰.

Kültürel beceri; sağlık profesyonellerinin hastanın sorunuyla ilgili kültürel bilgilerine ulaşma aynı zamanda fiziksel, ruhsal, psikolojik değerlendirmelerini kültürel hassasiyet içerisinde tam ve doğru şekilde toplayabilme ve değerlendirebilme yeteneğidir⁵¹. “Duyarlı ve hassas bir şekilde kültürel değerlendirme yapma becerim var mı?” sorusunun yanıtını arar⁵². Kültürel beceri, kültürel olarak uygun davranış ve fiziksel değerlendirme yoluyla hastalardan gereken bilgileri elde etme, elde ederken kültürlerarası iletişim becerilerini kullanma yeteneğidir^{53,54}. Sağlık profesyonelleri fiziksel değerlendirmelerde kültüre özgü bireylerin vücut yapısındaki farklılıklar, laboratuvar farklılıkları, ten rengi ve karakteristik farklılıklar gibi fiziksel, biyolojik ve fizyolojik farklılıkların doğru ve uygun değerlendirebilme becerisini etkilediğini bilmelidir⁵⁵.

Kültürel karşılaşma; sağlık profesyonelinin kültürel bir grup hakkındaki mevcut inançlarını değiştirmek ve stereotipleşmeyi önlemek için farklı kültürdeki bireylerle karşılaşma etkileşime girmesidir⁵⁶. “Kendimden farklı bir kültüre sahip bireylerle yüz yüze

veya farklı bir iletişim şekliyle karşılaşmalarım var mı ve kültürel çatışmaları çözmeye kararlı mıyım?” sorusunun yanıtını arar⁵⁷. Farklı kültüre sahip bireyler ile karşılaşan sağlık profesyoneli, karşılaştığı gerçeklik ile o kültüre karşı önceden var olan algıları, inançları veya önyargılarını sorgulamaya başlar ve bunların değişmesi için fırsat yakalar⁵⁸. Kültürel karşılaşma, sağlık profesyonelleri ile farklı kültüre sahip bireyler arasındaki etkileşimler yoluyla basmakalıplaşmayı önler ve geleneksel görüşlere aşırı güvenilmesini engeller⁵⁹. Aynı zamanda kültürel farkındalık ve kültürel bilginin de gelişmesine yardımcı olur⁶⁰.

Kültürel istek/arzu; sağlık profesyonellerinin kendi isteğiyle kültürel yeterlilik sürecinde bulunmasıdır ve kültürel yeterli olmayı ateşleyen bir yapıdır⁶¹. “Kültürel yeterliliğe sahip olmayı gerçekten istiyor muyum?” sorusunun yanıtını arar⁶². Kültürel istek/arzu; sağlık profesyonelinin kültürel farkındalık, bilgi, beceri ve karşılaşmaya dahil olmak zorunda olmak yerine dahil olmaya isteme motivasyonudur. Aynı zamanda kültürel farklılıklara açık ve esnek olmak, farklılıkları kabul etmek, benzerlikleri keşfetmek ve kültürel bilgi edinmek için farklı kültürdeki bireylerle iletişime geçmeye istekli olmayı içerir^{63,64}. Sağlık profesyonelinin hastanın kültürel değer, inanç ve uygulamalarına saygı duymasından ziyade kültüre uygun bakım sağlamada gerçekten isteği veya motivasyonu olup olmadığı daha önemlidir. Çünkü bireyler, kendilerinin ne kadar önemsendiğini bilmeden ne kadar bilginizin olduğunu umursamazlar^{65,66}.

50 Mükerrrem Başlı, Mine Bekar & İrem Civelek, “Kültürlerarası Hemşirelikte Kullanılan Modeller”

51 Josepha Campinha-Bacote, “The Process of Cultural Competence”

52 Transcultural CARE Associate (TCA), “The Process Of Cultural Competence”

53 Josepha Campinha-Bacote, “Delivering Patient-Centered Care”

54 Kathleen Bauer & Yeon Bai, “Using a Model to Design Activity-Based Educational Experiences to Improve Cultural Competency Among Graduate Students”, *Pharmacy (Basel)*, 6/2 (2018)

55 Josepha Campinha-Bacote, “Cultural Competemility: A Paradigm Shift”

56 Josepha Campinha-Bacote, “The Process of Cultural Competence”

57 Transcultural CARE Associate (TCA), “The Process Of Cultural Competence”

58 Ayşegül Ilgaz. “Yaşlı Bakımında Kültürel Yeterlilik Süreci Modelinin Kullanılması”, *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 7/3 (2020)

59 Josepha Campinha-Bacote, “Delivering Patient-Centered Care”

60 Tracey L Abitz, “Cultural Congruence”

61 Josepha Campinha-Bacote, “The Process of Cultural Competence”

62 Transcultural CARE Associate (TCA), “The Process Of Cultural Competence”

63 Josepha Campinha-Bacote, “Cultural Competemility: A Paradigm Shift”

64 Transcultural CARE Associate (TCA), “The Process Of Cultural Competence”

65 Josepha Campinha-Bacote, “A Model and Instrument for Addressing Cultural Competence in Health Care”, *Journal of Nursing Education*, 38/5 (1999)

66 Josepha Campinha-Bacote, “Cultural Competemility: A Paradigm Shift”

Kültürel tevazu ise; özeleştiriyi teşvik eden, güç dengesizliğini ele alan, farklılıkları öğrenmeyi ve kişilerarası duyarlılığı teşvik eden aynı zamanda açık ve egosuz bir tutumu ifade eder^{67,68,69,70,71}. Kültürel tevazu, kültürel olarak farklı olan bireylerin kültürel değerlerine, kültürle ilişkili olan hayat deneyimlerine karşı saygı duymak, duyarlılığa sahip olmak ve kendi kültürünü üstün görmemektir⁷². Kişi ancak kültürel tevazunun sürekli kültürel karşılaşmalara dahil edilmesiyle kültürel farkındalık, bilgi, beceri ve arzu kazanır⁷³. Sağlık profesyonelleri kendi kültür ve hayat görüşünü diğer kültür ve görüşlerden üstün tutarsa/görürse yetersiz veya yanlış tedavi, tanı ve sağlıkta eşitsizliğe sebep olabilir⁷⁴.

Modelin Varsayımları

1. Kültürel yeterlilik bir olay değil, bir süreçtir.
2. Kültürel yeterlilik beş yapıdan oluşur; bunlar kültürel farkındalık, kültürel bilgi, kültürel beceri, kültürel karşılaşmalar ve kültürel istek/arzudur.
3. Etnik gruplar içerisinde, etnik gruplar arasında olduğundan daha fazla çeşitlilik vardır (Etnik gruplar içi çeşitlilik söz konusudur).
4. Sağlık profesyonellerinin kültürel yeterlilik düzeyi ile kültürel açıdan duyarlı sağlık hizmeti sunma becerileri arasında doğrudan bir ilişki vardır.

5. Kültürel yeterlilik, kültürel ve etnik çeşitliğe sahip hastalara etkili ve kültüre duyarlı hizmet sunmanın temel bir bileşenidir⁷⁵.

1.1. Campinha-Bacote Kültürel Yeterlilik Süreci Modelinin Hemşirelik Araştırmalarındaki Kullanımı

Hemşirelik araştırmalarında, kültürel yeterliliği ölçen Campinha-Bacote modeli temel alınarak geliştirilen bir ölçek ile tanımlayıcı, deneysel ve karma yöntem türlerinde kültürel yeterlilik değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu kültürel yeterlilik ölçüm aracı ile hemşirelik eğitimcilerinin dolayısıyla fakültenin kültürel yeterliliği değerlendirilmiştir^{76,77}. Deneysel bir çalışmada kültürel iletişim ve yeterlilik dersi ve simülasyon eğitiminin hemşire öğrencilerinin kültürel yeterliliklerine etkisi⁷⁸; başka bir deneysel çalışmada ders başarısızlığı riski taşıyan hemşirelik öğrencilerine mentorluk yapan hemşire eğitimcilerinin kültürel yeterliliğini artırmaya yönelik bir projenin etkinliği⁷⁹; karma yöntemli bir çalışmada kültürel yeterlilik kursu ve dersinin hemşire öğrencilerinin kültürel yeterliliklerine etkisi yine bu ölçek ile değerlendirilmiştir⁸⁰.

Campinha-Bacote modeli nitel veya karma yöntemli hemşirelik araştırmalarının nitel kısmında açık uçlu soru oluşturma kısmında temel alınarak kullanılmıştır. Hemşire öğrencilerinin kültürel algılarını de-

-
- 67 Melanie Tervalon, & Jann Murray-García, "Cultural Humility Versus Cultural Competence: A Critical Distinction in Defining Physician Training Outcomes in Multicultural Education", *Journal of Health Care for The Poor and Underserved*, 9/2 (1998)
- 68 Joshua Hook, Don E Davis, Jesse Owen, Everett L Worthington, & Shawn O Utsey, "Cultural Humility: Measuring Openness to Culturally Diverse Clients", *Journal of Counseling Psychology*, 60/3 (2013)
- 69 Marry Isaacson, "Clarifying Concepts: Cultural Humility or competency", *Journal of Professional Nursing*, 30/3 (2014)
- 70 Sidney Shaw, "Practicing Cultural Humility", *Counseling Today*, Dec 27 (2016) (Erişim 4 Ekim 2023)
- 71 Cynthia Foronda, Diana-Lyne Baptiste, Maren M Reinhold & Kevin Ousmane, "Cultural Humility: A Concept Analysis", *Journal of Transcultural Nursing*, 27/3 (2016)
- 72 Joshua Hook, Don E Davis, Jesse Owen vd., "Cultural Humility Versus Cultural Competence"
- 73 Josepha Campinha-Bacote, "Cultural Competemility: A Paradigm Shift"
- 74 Tracey L Abitz, "Cultural Congruence"
- 75 Josepha Campinha-Bacote, "Cultural Competemility: A Paradigm Shift"
- 76 Sandra Burns, "California State University (CSU) System Nursing Faculty: Are You Culturally Competent to Teach in a Multicultural State?", *Journal of Professional Nursing*, 36/6, (2020)
- 77 Sahand Majnoon, Vivian M Yates, Hossein Asgarpour, vd., "Cultural Competence of Nursing Educators at Medical Universities of 2nd Regional Planning in Iran", *BMC Med Educ*, 23 (2023)
- 78 Deborah Byrne, "Evaluating Cultural Competence in Undergraduate Nursing Students Using Standardized Patients", *Teaching and Learning in Nursing*, 15/1 (2020)
- 79 Debra Gibbs, Alicia L Culleiton, "A Project to Increase Educator Cultural Competence in Mentoring At-Risk Nursing Students", *Teaching and Learning in Nursing*, 11/3 (2016)
- 80 Trang-Thi Ho, Jina Oh, "Development and Evaluation of Cultural Competence Course on Undergraduate Nursing Students in Vietnam", *Int J Environ Res Public Health*, 19/2 (2022)

ğerlendirmede⁸¹; acil hemşirelerinin triyaj sürecinde yapay zekâ klinik karar destek asistanı uygulamasını kültürel ve teknolojik açıdan değerlendirilmesinde Campinha-Bacote modeli temelinde açık uçlu sorular hazırlanmıştır⁸². Karma yöntemli pilot bir çalışmada çalışan ve öğrenci hemşirelerin LGBT'li bireylere özgü kültürel yeterlilik geliştirmesi amacıyla verilen bir eğitim programının etkinliği değerlendirilmiş ve gelişimin öz yansımalarını sözel olarak değerlendirmek için bu modele göre sorular sorulmuştur⁸³. Benzer şekilde uluslararası kültürel yeterlilik eğitim programının etkinliği hemşire öğrencilerin Camphina-Bacote çerçevesi kullanılarak hazırlanan sorularla değerlendirilmiştir⁸⁴.

Camphina-Bacote modeli hemşirelik araştırmalarında çeşitli konularda kapsam incelemede kullanılmıştır. Gradellini ve ark. (2021) çalışmasında hemşirelik lisans müfredatındaki kültürel yeterlilik, duyarlılık ve iletişim eğitimlerinin içeriği ve bilgisi Campinha-Bacote modeli referans olarak analiz edilip yorumlanmıştır⁸⁵. Ilgaz (2020) çalışmasında yaşlı bireylere kültürel yeterli bakım verebilmek için⁸⁶; Downey (2021) ise madde kullanım bozukluğunun tedavisinde kültürün önemini hakkında sağlık profesyonellerine Camphina-Bacote modeli çerçevesinde yorum ve öneri sunmuştur⁸⁷.

Sonuç

Türkiye'deki kültürel çeşitliliğinin artması ve dolayısıyla bireylerin farklı kültürel özellikleri ve ihtiyaçlarının olması, sağlık hizmeti ortamlarında kültüre uygun ve kültürel yeterli bakımın verilmesini gerektirmektedir. Sağlık hizmeti ortamında ön safhalarda

yer alan hemşirelerin, farklı kültürdeki bireylerle doğrudan ve sık karşılaşmaları sebebiyle kültürel çeşitli bireylerin sağlıklarının korunması ve geliştirilmesindeki rolü büyüktür. Hemşirelerin farklı kültürdeki bireylere kültürel olarak uygun ve kültürel yeterli bakım vermeleri hem bireyler/hastalar hem sağlık profesyonelleri hem de sağlık kuruluşları açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır.

Hemşirelerin hastalara uygun kültürel yaklaşım geliştirme, kültürel olarak yeterli olma ve bakım sağlamada kılavuzluk yapan kültürel modellerden biri Campinha-Bacote Kültürel Yeterlilik Süreci Modelidir. Modelde, kültürel yeterliliğinin elde edilip biten bir durum olmadığı, süreç içerisinde kazanımının devam ettiği vurgulanmakta ve kültürel yeterliliğin artabileceği gibi azalabileceği de görülmektedir.

Hemşirelik araştırmalarında Camphina-Bacote Kültürel Yeterlilik Süreci Modeli temel alınarak çalışan, öğrenci ve eğitimci hemşirelerin kültürel yeterliliği, kültürel yeterliliğe dair hazırlanan çeşitli eğitim materyallerinin etkinliğini değerlendirme aynı zamanda hazırlanan bu materyaller/eğitimler hakkındaki yorumlar için açık uçlu soru hazırlama ve belirli bir konuya özgü kültürel yeterliliği analiz etme veya nasıl geliştirilebileceğine dair yapılacak kapsam incelemelerinde rahatlıkla kullanılabilir. Hemşirelerin kültürel yeterliliklerinin geliştirilmesi ve araştırmalarda kültürel modellerin kullanılmasında Camphina-Bacote modeli oldukça uygundur. Hemşirelerin yeterli, kaliteli ve etkin klinik bakım vermesi ve akademik araştırmaların bilimsel kalitesini artırması açısından bu modelin ve diğer kültürel modellerin kullanımına dair çeşitli eğitim programları düzenlenebilir.

81 G Karatay, B Bowers, EB Karadağ & MC Demir, "Cultural Perceptions and Clinical Experiences of Nursing Students in Eastern Turkey". *International Nursing Review*, 63/4 (2016).

82 Michael Jordan, Jacob Hauser, Stephanie Cota, Hong Li & Lisa Wolf, "The Impact of Cultural Embeddedness on the Implementation of an Artificial Intelligence Program at Triage: A Qualitative Study", *Journal of Transcultural Nursing*, 34/1 (2023)

83 Lindsey Schweiger-Whalen, Shelly Noe, Stephanie Lynch, Linda Summers & Eve Adams, "Converging Cultures: Partnering in Affirmative and Inclusive Health Care for Members of the Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Community", *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 25/6 (2019)

84 Elizabeth Wall-Bassett, Archana Hedge, Katelyn Craft & Amber Oberlin, "Using Campinha-Bacote's Framework to Examine Cultural Competence from an Interdisciplinary International Service Learning Program", *Journal of International Students* 8/1 (2018)

85 Cinzia Gradellini, Sagrario Gómez-Cantarino, Patricia Dominguez-Isabel, Brigida Molina-Gallego, Daniela Mecugni & Maria Idoia Ugarte-Gurrutxaga, "Cultural Competence and Cultural Sensitivity Education in University Nursing Courses. A Scoping Review", *Frontiers in Psychology*, 12 (2021)

86 Aysegül Ilgaz, "Yaşlı Bakımında Kültürel Yeterlilik Süreci Modelinin Kullanılması"

87 Nicole Downey, "The Importance of Culture in Treating Substance Use Disorder: Example Application with Indigenous People", *Journal Of Psychosocial Nursing And Mental Health Services*, 59/6 (2021) International Organization for Migration (IOM), "International Migration Report 2022" (Erişim 22 Haziran 2023)

Kaynakça

1. Kitaplar

Değer, Vasfiye Bayram. Transcultural Nursing. *InTech*, 2018.

Leininger, Madeliene. "Culture Care Diversity and Universality: A Theory of Nursing", 5-68, *National League for Nursing Press*, 1991.

2. Makaleler

Abitz, Tracey L. "Cultural Congruence and Infusion Nursing Practice". *Journal of Infusion Nursing: The Official Publication of The Infusion Nurses Society* 39/2 (2016), 75-9.

Aloğlu, Nihal., Taşlıyan, Mustafa., Hırlak, Bengü., & Kalaycı, Meltem. "Hemşirelerin Sığınmacılara/Göçmenlere ve Türklere Verdiği Sağlık Hizmeti Algıları ve Yaşanan Sorunlar: Kahramanmaraş'ta Bir Alan Çalışması". *Social Sciences Studies Journal* 3/9 (2017), 940-54.

Ayyıldız, Ali Artam. & Karataş, Kasım. "Bugünün Türkiye'sinde Göç Gerçeği: Küresel Hareketliliğin Neresindeyiz?". *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/2 (2021), 473-500.

Bahar, Zuhale., Aydoğdu, Nihal G., & Gürkan, Kübra Pınar. "Sağlık Davranışları Üzerinde Kültürün Etkisi". *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Hemşireliği- Özel Konular* 5/3 (2019), 17-21.

Başlı, Mükerrer., Bekar, Mine., & Civelek, İrem. "Kültürlerarası Hemşirelikte Kullanılan Modeller ve "Kültürel Yeterlilik Süreci Modeli"ni Anlamak". *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 1/1 (2018), 18-24.

Bauer Kathleen., Bai Yeon. "Using a Model to Design Activity-Based Educational Experiences to Improve Cultural Competency Among Graduate Students". *Pharmacy (Basel)* 6/2 (2018), 48.

Betancourt, Joseph R., Corbett, James., & Bondaryk, Matthew R. "Addressing Disparities And Achieving Equity: Cultural Competence, Ethics, and Health-Care Transformation". *Chest Journal* 145/1 (2014), 143-48.

Burns Sandra. "California State University (CSU) System Nursing Faculty: Are You Culturally Competent to Teach in a Multicultural State?". *Journal of Professional Nursing: Official Journal of The American Association of Colleges of Nursing* 36/6, (2020), 635-48.

Byrne, Deborah. "Evaluating Cultural Competence in Undergraduate Nursing Students Using Standardized Patients". *Teaching and Learning in Nursing* 15/1 (2020), 57-60.

Campinha-Bacote, Josepha. "A Model and Instrument for Addressing Cultural Competence in Health Care". *Journal of Nursing Education* 38/5 (1999), 203-7.

Campinha-Bacote Josepha. "The Process of Cultural Competence in The Delivery of Healthcare Services: A Model of Care". *Journal of Transcultural Nursing: Official Journal of The Transcultural Nursing Society* 13/3 (2002) 181-201.

Campinha-Bacote Josepha. "Delivering Patient-Centered Care in The Midst of a Cultural Conflict: The Role of Cultural Competence". *Online J Issues Nurs* 16/2 (2011), 5.

Campinha-Bacote, Josepha. "Cultural Competemility: A Paradigm Shift in the Cultural Competence versus Cultural Humility Debate" - Part I. *OJIN: The Online Journal of Issues in Nursing* (2018).

Cenkci, Zehra., & Nazik, Evşen. "Sığınmacı ve Mülteci Kadınların Yaşadığı Sorunlar ve Sunulan Sağlık Hizmetleri". *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 21/4 (2018), 293-9.

Ceylan, Yılmaz. "Türkiye'de Çok Kültürlülük Örneği Olarak Suriyeliler". *Turkish Studies-Social Sciences* 16/1 (2021), 113-30.

Choi, So-Yun., & Kim, Kyung-Sook. "The Effects of Cultural Competence on Nurses' Burnout". *Advanced Science and Technology Letters* 47 (2014), 300-4.

Çal, Ayşe., Çavuşoğlu, Figen., & Aydın Avcı, İlknur. "Hemşirelerin Göçmen Bireylere Bakım Verirken Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüme Yönelik Öneriler". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 15/2 (2022), 197-206.

Douglas, Marilyn K., Rosenkoetter, Marlene., Pacquiao, Dula F., Callister, Lynn Clark., Hattar-Pollara, Marianne., Lauderdale, Jana., Milstead, Jeri., Nardi, Deena., & Purnell, Larry. "Guidelines for Implementing Culturally Competent Nursing Care". *Journal of Transcultural Nursing: Official Journal of the Transcultural Nursing Society* 25/2 (2014), 109-21.

Downey Nicole. "The Importance of Culture in Treating Substance Use Disorder: Example Application With Indigenous People". *Journal Of Psychosocial Nursing And Mental Health Services* 59/6 (2021), 7-12

Foronda, Cynthia., Baptiste, Diana-Lyne., Reinhold, Maren M., & Ousmane, Kevin. "Cultural Humility: A Concept Analysis". *Journal of Transcultural Nursing* 27/3 (2016), 201-17.

Gallagher, Ruth W., & Polanin, Joshua R. "A Meta-Analysis of Educational Interventions Designed to Enhance Cultural Competence in Professional Nurses and Nursing Students". *In Nurse Education Today* 35/2 (2015), 333-40.

Giacco, Domenico., Matanov, Aleksandra., & Priebe, Stefan. "Providing Mental Healthcare to Immigrants: Current Challenges and New Strategies". *Current Opinion in Psychiatry* 27/4 (2014), 282-8.

- Gibbs, Debra., Culleiton, Alicia L. "A Project to Increase Educator Cultural Competence in Mentoring At-Risk Nursing Students". *Teaching and Learning in Nursing* 11/3 (2016), 118-25.
- Gradellini, Cinzia., Gómez-Cantarino, Sagrario., Dominguez-Isabel, Patricia., Molina-Gallego, Brigida., Mecugni, Daniela., & Ugarte-Gurrutxaga, Maria Idoia. "Cultural Competence and Cultural Sensitivity Education in University Nursing Courses: A Scoping Review". *Frontiers in Psychology* 12 (2021), 682920.
- Ho, Trang-Thi., Oh, Jina. "Development and Evaluation of Cultural Competence Course on Undergraduate Nursing Students in Vietnam". *Int J Environ Res Public Health* 19/2 (2022), 888.
- Hook, Joshua., Davis, Don E., Owen, Jesse., Worthington, Everett L., & Utsey, Shawn O. "Cultural Humility: Measuring Openness to Culturally Diverse Clients". *Journal of Counseling Psychology* 60/3 (2013), 353-366.
- Ilgaz, Ayşegül. "Yaşlı Bakımında Kültürel Yeterlilik Süreci Modelinin Kullanılması". *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 7/3 (2020), 278-84.
- Isaacson, Marry. "Clarifying Concepts: Cultural Humility or competency". *Journal of Professional Nursing* 30/3 (2014), 251-258.
- Jongen, Crystal., McCalman, Janya., & Bainbridge, Roxanne. "Health Workforce Cultural Competency Interventions: A Systematic Scoping Review". *In BMC Health Services Research* 18/1 (2018), 232.
- Jordan, Michael., Hauser, Jacob., Cota, Stephanie., Li, Hong., & Wolf, Lisa. "The Impact of Cultural Embeddedness on the Implementation of an Artificial Intelligence Program at Triage: A Qualitative Study". *Journal of Transcultural Nursing : Official Journal of The Transcultural Nursing Society* 34/1 (2023), 32-39.
- Karatay, G., Bowers, B., Karadağ, E. B., & Demir, M. C. "Cultural Perceptions and Clinical Experiences of Nursing Students in Eastern Turkey". *International Nursing Review*, 63(4), 2016, 547-54.
- Khezerloo, Somayeh., & Mokhtari, Jamileh. "Cultural Competency in Nursing Education: A Review Article". *Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine* 8/6 (2016), 11-21.
- Kohlbray, Pamela., & Daugherty, Joann. "International Service-Learning: An Opportunity to Engage in Cultural Competence". *Journal of Professional Nursing* 31/3 (2015), 242-6.
- Korkmaz, Ayşe Çiçek. "Refugee and Asylum Seekers' Health Problems: The Nursing Approach". *Middle East Journal of Refugee Studies* 1/2 (2016), 75-89
- Kaya, Didem., Aras Doğan, Şenay., & Gölbaşı, Zehra. "Hemşirelerin Kültürlerarası Bakım Verme Konusundaki Görüş ve Deneyimlerinin İncelenmesi". *Yobü Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2/3 (2021), 119-26.
- Majnoon, Sahand., Yates, Vivian M., Asgarpour, Hossein., Ag-hazadeh Attari, Ahmad Mirza & Lotfi, Mojgan. "Cultural competence of nursing educators at medical universities of 2nd regional planning in Iran". *BMC Med Educ* 23 (2023), 328
- Mula, Tomar., Azuri, Pazit., & Baumann, Steven L. "Nursing Cultural Competence in Israel: Does Practice Make It Better?". *Nursing Science Quarterly* 36/1 (2023), 78-84.
- Oikarainen, Ashlee., Mikkonen, Kristina., Kenny, Amanda., Tomietto, Marco., Tuomikoski, Anna-Maria., Meriläinen, Merja., Miettunen, Jouko., & Kääriäinen, Maria. "Educational Interventions Designed to Develop Nurses' Cultural Competence: A Systematic Review". *International Journal of Nursing Studies* 98 (2019), 75-86.
- Tanrıverdi, Gülbu. "Hemşirelerde Kültürel Yeterliliği Geliştirmeye Yönelik Yaklaşım ve Öneriler". *Florence Nightingale Journal of Nursing* 25/3 (2017), 227-36.
- Tervalon, Melanie., & Murray-García, Jann. "Cultural Humility Versus Cultural Competence: A Critical Distinction in Defining Physician Training Outcomes in Multicultural Education". *Journal of Health Care for The Poor and Underserved* 9/2 (1998), 117-125.
- Truong, Mandy., Paradies, Yin., & Priest, Naomi. "Interventions to Improve Cultural Competency in Healthcare: A Systematic Review of Reviews". *BMC Health Services Research*, 14 (2014), 99.
- Sharifi, Najmeh., Adib-Hajbaghery, Mohsen., & Najafi, Maryam. "Cultural Competence in Nursing: A Concept Analysis". *International Journal of Nursing Studies*, 99/103386 (2019).
- Schweiger-Whalen, Lindsey., Noe, Shelly., Lynch, Stephanie., Summers, Linda., & Adams, Eve. "Converging Cultures: Partnering in Affirmative and Inclusive Health Care for Members of the Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Community". *Journal of the American Psychiatric Nurses Association* 25/6 (2019), 453-66.
- Wall-Bassett, Elizabeth., Hedge, Archana., Craft, Katelyn., Oberlin, Amber. "Using Campinha-Bacote's Framework to Examine Cultural Competence from an Interdisciplinary International Service Learning Program". *Journal of International Students* 8/1 (2018), 274-283.
- Yu, Liyan., Feng, Xiaoxing., Jin, Lili., Wang, Shuli., Liu, Hongyang., & Song, Ling. "Assessment of Cultural Competence Among Nurses: The Need Of Hour". *Alternative Therapies in Health and Medicine* 27/1 (2021), 18-27.

3. İnternet Kaynakları

Göç İdaresi Başkanlığı. "Türkiye Düzensiz Göç İstatistikleri". Erişim 22 Haziran 2023. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>

- Göç İdaresi Başkanlığı. “Türkiye Yabancı İkamet İzinleri”. Erişim 22 Haziran 2023. <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>
- International Organization for Migration (IOM). “International Migration Report 2022”. Erişim 22 Haziran 2023 <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>
- Lehman, Dawn., Fenza Paula., & Hollinger-Smith, Linda. “Diversity And Cultural Competency in Health Care Settings”. Mather LifeWays Orange Paper”. Erişim 12 Aralık 2023 www.matherlifeways.com
- Mülteciler Derneği. Türkiye’deki Suriyeli Sayısı Haziran 2023 – Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. Erişim 22 Haziran 2023. <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). “Uluslararası Göç İstatistikleri 2020” Erişim 19 Haziran 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Göç-İstatistikleri-2020-37212>
- Transcultural CARE Associate (TCA). “The Process Of Cultural Competence in The Delivery Of Healthcare Services”. Erişim 11 Mart 2023 <http://transculturalcare.net/the-process-of-cultural-competence-in-the-delivery-of-healthcare-services/>
- Shaw, Sidney. “Practicing Cultural Humility”. Counseling Today, Dec 27 (2016). Erişim 4 Ekim 2023 <http://ct.counseling.org/2016/12/practicing-cultural-humility/>